

УДК 336.71

Перехрест Л.М., Перехрест Ю.А., Яковлева А.А.

УПЕРЕДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВ ЯК НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються та узагальнюються основні підходи до побудови системи індикаторів-передвісників фінансової кризи. Дослідження міжнародного досвіду дозволило сформулювати систему показників, які б завчасно могли сигналізувати про наближення фінансової нестабільності вітчизняних банків.

Ключові слова: банк, фінансова нестабільність, фінансова криза, індикатори-провісники фінансової нестабільності.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку банківської системи потребує міцних та стабільних банків, оскільки їх функціонування в сучасних умовах ускладнюється нестабільністю економічного середовища, що може призвести до дестабілізації як окремого банку, так і банківської системи в цілому. У зв'язку з цим перед банками, які зазнають негативного впливу зовнішнього середовища, постає завдання пошуку дієвих інструментів щодо забезпечення їх стійкості та стабільності.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми забезпечення та зміцнення фінансової стабільності банків знайшли своє відображення в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: О. Барановського, Ю. Заруби, Л. Клюско, А. Мороза, М. Савлука, К. Тихонкова, Н. Шелудько, С. Шумської та ін. Відзначаючи теоретичну та практичну цінність вказаних досліджень, варто зауважити, що питання щодо упередження фінансової нестабільності банків на сьогодні є мало розробленими та потребують подальшого дослідження. Відсутність комплексних наукових розвідок щодо упередження фінансової нестабільності банків, особливо в сучасних умовах, обумовили актуальність теми.

Мета статті. Мета дослідження полягає у розробці системи показників для упередження фінансової нестабільності вітчизняних банків.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з цим перед вітчизняними банками, які зазнають негативного впливу зовнішнього середовища, постає завдання пошуку управлінських інструментів щодо упередження кризових явищ у їх діяльності та розробки такої системи показників, моніторинг яких, міг би завчасно сповістити про наближення фінансової нестабільності у банківському секторі.

Сформулювати кінцевий перелік таких показників, дозволило вивчення міжнародного досвіду побудови системи індикаторів-провісників фінансової нестабільності. У цьому контексті необхідно зауважити, що в 1990-х роках світова економіка зіткнулася з кризами, які суттєво вплинули на її розвиток. Дані події зумовили необхідність звернутись до досліджень, присвячених знаходженню показників, які можуть завчасно вказати на вразливість економіки перед фінансовими кризами.

У цілому, методи для вибору найбільш ефективних індикаторів-провісників фінансової кризи, що використовуються у міжнародній практиці, можна згрупувати наступним чином: якісний аналіз, економетричне моделювання та непараметричні оцінки.

Вивченню якісного аналізу присвячено роботи Ейхенгріна та Роуза [1], які досліджували банківські кризи в країнах, що розвиваються. У якості індикаторів-передвісників кризи вони використовують п'ять основних груп макроекономічних та фінансових показників: індикатори внутрішньої макроекономічної політики; індикатори зовнішніх економічних умов; режим обмінного курсу; індикатори внутрішньої фінансової структури; проблеми нагляду та управління.

До найбільш характерних причин виникнення банківських криз автори відносять: нагромадження надлишкової ліквідності, відсутність належного банківського нагляду; економічний спад, високі кредитні ризики, нерівномірний розподіл активів і капіталу між банками різних груп, інфляційний тиск на економіку. Вичерпний же перелік ознак системної банківської кризи, як стверджують автори, навряд чи можна скласти, оскільки він відображає, поряд із спільними рисами, специфічні особливості країн. Всього ними виявлено 39 кризових ситуацій. В цілому для ідентифікації банківської кризи автори опираються на результати, отримані Капріо і Клінгебілем, які у своїй роботі визначають кризу як ситуацію, при якій проблеми банків призводять до суттєвого зменшення капіталу банківської системи. Капріо і Клінгебіл проаналізували кризові епізоди в 69 країнах і на основі як офіційних даних, так і експертних оцінок зрозуміли їх серйозність та вплив на банківський сектор [2].

Камінські і Рейхарт [3] ідентифікують початок банківської кризи з ситуацією, в якій масові вилучення вкладів призводили до закриття банків, їх злиття або поглинання одного або декількох проблемних банків держаним сектором. Автори стверджують, що грошовий мультиплікатор збільшується перед початком кризи, а відношення внутрішніх кредитів до ВВП вище звичайного рівня. Інші показники ведуть себе неоднозначно.

Пошук індикаторів-провісників фінансової небезпеки за допомогою економетричних методів дослідження активно розпочався в 1990-і роки. Значну затримку у появі емпіричних досліджень щодо теоретичних робіт можна пояснити двома причинами. По-перше, аналіз причин криз за допомогою математично-статистичних методів вимагає наявності протяжного ряду спостережень. По-друге, необхідно було попередньо розробити відповідні методики дослідження.

Праці Сакса, Торнелла і Веласко присвячено Мексиканській кризі 1995 року, із яких проглянуто в країни, що розвиваються, крім країн із перехідними економіками. Ідентифікація кризи здійснювалася за допомогою індексу (IND), який визначається як середньозважене значення швидкості девальвації національної валюти відносно долара та зміни золотовалютних резервів.

Для ідентифікації випадків «кредитних бумів» автори використовували відношення вимог банків до приватного сектору відносно ВВП. У разі, якщо

відносні зміни цього показника були вагомими, то вважалось, що в країні мав місце «кредитний бум». Крім того, автори розрахували для всіх країн відношення агрегату М2 до золотовалютних резервів ($M2/R$), яке інтерпретувалося як показник достатності резервів, і індекс переоцінки реального обмінного курсу (RER), що дорівнював зміні середнього значення індексу реального ефективного курсу в 1990–1994 рр. порівняно з 1986–1989 рр. Потім усі спостереження були розділені на періоди, протягом яких країни мали сильні функціональні показники, і періоди, протягом яких країни мали слабкі фундаментальні показники. Автори вважали, що країна має сильні фундаментальні показники, якщо значення індексу переоцінки реального курсу (RER) у даний момент перебуває у верхньому квартилі, а значення показника «кредитного буму» (LB) – у нижньому квартилі.

У роботі Харді і Пазарбасіоглу [4] визначено роль макроекономічних факторів у процесі прогнозування ймовірності початку кризи. Для аналізу вони використовують дані банківських криз у країнах Азії та Латинської Америки в 80-х – 90-х роках, на базі яких будується logit-модель множинного вибору.

Автори виявили, що банківські кризи найчастіше виникають через значне уповільнення темпів економічного розвитку, девальвацію національної валюти та зростання реальних процентних ставок. Як ранні індикатори банківських криз можуть розглядатися висока волатильність темпів інфляції, зростання кредитів для приватного сектору до ВВП, несприятливі коливання цін на експортному ринку та притік іноземного капіталу.

Провівши економетричний аналіз, автори встановили, що виникнення банківських криз, як правило, супроводжується нестабільністю міжнародних фінансових і товарних ринків, несприятливими змінами валютного курсу і платоспроможності підприємств-позичальників. Менш серйозні проблеми у банківському секторі пов'язані з коливанням внутрішніх процентних ставок і проблемами з поверненням боргів у споживчому секторі.

Результати, отримані Деміргук-Кунт і Детражиач [5] на основі аналізу банківських криз, які відбулися в 1980–1994 рр., підтверджують висновки Харді і Пазарбасіоглу відносно макроекономічних факторів банківських криз. Для економетричної оцінки ймовірності банківської кризи автори використовують багатовимірну logit-модель. Єдиною відмінністю є позиція авторів [4] відносно того, що ймовірність виникнення кризи зростає за мірою зниження забезпеченості грошової маси золотовалютними резервами. Раніше співвідношення М2 / резерви вважали виключно індикаторами стійкості валютного курсу.

Їхнє дослідження цікаве тому, що в ньому вперше проаналізовано вплив власне банківських фінансових і інституційних факторів на ймовірність виникнення кризи. Авторами доведено, що ймовірність виникнення банківської кризи збільшується у разі зменшення співвідношення капіталу і активів банку, послаблення системи законодавчого регулювання банківської діяльності і банківського нагляду. Крім того, на думку авторів, введення системи гарантування (страхування) вкладів фізичних осіб не знижує, а навпаки, збільшує виникнення банківських криз. Це може бути пов'язано з тим, що

система гарантування вкладів, знижуючи ймовірність банківської паніки, стимулює прийняття банками підвищених ризиків. Ним також знайдено підтвердження припущення про те, що країни, банківський сектор яких видає більше кредитів приватному сектору, з більшою ймовірністю можуть стикнутися з банківською кризою.

Першою фундаментальною роботою, в якій для прогнозування фінансової нестабільності використано метод непараметричної оцінки, стало дослідження Камінскі, Лізондо і Рейнхарта [6]. Авторами обґрунтовано ефективність сигнального підходу при прогнозуванні кризи, а також виявлено індикатори-провісники кризи, до яких ними віднесено: обмінний курс, внутрішній кредит, пропозицію грошей, золотовалютні резерви та експорт.

Пізніше Камінскі [7] розвинула непараметричний підхід до прогнозування фінансових криз. У своїй роботі автор ділить часовий інтервал на спокійний період і період кризи. Спочатку перевіряють, чи відбувається перевищення кількості сигналів у період кризи порівняно з кількістю отриманих сигналів у спокійний період, а потім досліджують, якими є індикатори із наближенням до моменту кризи. Після цього сигнали діляться на м'які і жорсткі залежно від того, наскільки вони перевищили порогові значення. У дослідженнях зазначено, що якщо індикатор подає сигнал безпосередньо перед кризою, він швидше показує настання кризи, ніж прогнозує його. Тому автор вивчив часову структуру сигналів, що подаються. Виявилось, що збільшення загальної кількості поданих сигналів перед кризою не така велика, і середня кількість сигналів в останні шість місяців і в попередні місяці не значно відрізняються. Отже, «хороші» індикатори однаково успішно виконують свої завдання як безпосередньо перед кризою, так і за деякий час до її початку. Робота Камінскі стала одним із перших досліджень, в якому була зроблена спроба побудувати зведені індекси фінансової стабільності.

У роботі Едісона [8], який насамперед спирався на дослідження [7], також була проведена спроба побудувати систему ранніх попереджувальних сигналів та зведених індексів. При цьому він пропонує прогнозувати фінансову кризу на основі аналізу динаміки реального курсу обмінного курсу, експорту та відношення грошової маси $M2$ до ВВП. Автором запропоновано альтернативний підхід до визначення порогових значень. Варто зауважити, що хоча це дозволило отримати декілька добре працюючих індикаторів, проте, у цілому, результати виявилися значно гіршими, ніж при побудові граничних значень на основі мінімізації відношення шуму до «хороших сигналів».

Хокінс і Клау також намагалися визначити зведені попереджувальні індекси фінансової нестабільності для країн, що постраждали від кризи в Росії, Азії і Латинської Америки. Для прогнозування початку фінансової нестабільності вони пропонують використовувати три зведені індекси: індекс тиску на валютний ринок, індекс зовнішньої вразливості, індекс вразливості банківської системи. Аналізуючи динаміку індексів, автори доводять, що вони здатні статистично достовірно прогнозувати початок фінансової нестабільності.

Слід також проаналізувати дослідження вітчизняних науковців [9, 10]. Зокрема в роботах С. С. Шумської, І. І. Серпака представлено методологію

оцінювання кризових явищ в економіці за допомогою непараметричного методу сигнальних оцінок. Авторами було зроблено спробу побудови і використання інтегральних показників та наведено приклади застосування методу для оцінки кризи в Україні у період 2007–2009 років з точки зору визначення основних проблем та шляхів їх подолання у процесі побудови системи моніторингу фінансової стабільності в Україні.

Таким чином, проведений аналіз дозволив виділити певний перелік індикаторів, працездатність яких доцільно тестувати для прогнозування фінансової нестабільності у вітчизняному банківському секторі. Відмінність у виборі пріоритетних форм індикаторів обумовлені насамперед специфікою вітчизняної практики та різною ефективністю тих методів, які вже використовуються у світовій практиці. З огляду на низку причин, ми відмовились від використання економетричного та непараметричного методів аналізу, оскільки їх використання у вітчизняній практиці є проблематичним.

По-перше, для отримання статистично значущих оцінок необхідно дослідити велику кількість кризових епізодів, що практично неможливо в умовах вітчизняного банківського сектору через їх відсутність, за винятком банківської кризи 2008 року. Зрозуміло, цього епізоду недостатньо для оцінки моделі бінарного вибору.

По-друге, необхідно зауважити, що використання непараметричного методу, хоча і має переваги порівняно з якісним та економетричним аналізом, проте непрозорість банківської звітності, що публікується НБУ та вітчизняними банками, не дозволяє провести розрахунок усієї сукупності запропонованих нами індикаторів. Відсутність такої аналітики обумовила наш вибір на користь системного використання як якісних, так і кількісних характеристик показників.

Одним із найбільш складних етапів побудови системи показників є проведення їх відбору за критерієм дієздатності з точки зору прогнозування фінансової нестабільності банків. Проведений аналіз взаємозв'язку різних макро- і мікроекономічних показників та ймовірності настання кризи у банківській сфері дозволили виділити їх оптимальний набір та на основі використання сукупності взаємодоповнюючих методів кількісної та якісної оцінки протестовано на придатність прогнозувати фінансову нестабільність у вітчизняному банківському секторі. Висновок про працездатність відібраних показників зроблено на підставі аналізу їх динаміки (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка працездатності індикаторів у межах методу
якісного аналізу**

Індикатор	Оцінка працездатності індикатора
Темпи інфляції	+
Темп зростання ВВП	–
Показники платіжного балансу	+
Рівень монетизації економіки	–

Відношення депозитів до грошової маси	+
Динаміка внутрішнього кредитування	+
Індикатор достатності золотовалютних резервів	+
Динаміка частки активів банківського сектору відносно ВВП	+
Коефіцієнт кредитної активності	+
Співвідношення кредитів до ВВП	+
Відношення кредитів до депозитів	+
Коефіцієнт якості активів	+
Коефіцієнт критичної ліквідності	+
Структура депозитів у національній та іноземній валюті	+
Відношення іноземної сукупної валютної позиції до сукупного власного капіталу	–

Джерело: складено авторами.

Висновки. В результаті проведеного дослідження сформовано наступну систему показників – темпи інфляції, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу, рівень монетизації економіки, динаміка внутрішнього кредитування, індикатор достатності золотовалютних резервів; мікроекономічні – динаміка частки активів банківського сектору відносно ВВП, коефіцієнт кредитної активності, співвідношення кредитів до ВВП, відношення кредитів до депозитів, коефіцієнт якості активів, коефіцієнт критичної ліквідності, структура депозитів у національній та іноземній валютах.

Отже, сформована система показників, на нашу думку, дає змогу слідкувати за основними тенденціями розвитку вітчизняного банківського сектору і завчасно виявляти ті фактори, які можуть викликати фінансову нестабільність банків.

Список використаних джерел

1. Шумська С.С. Непараметричний метод сигнальних оцінок попередження економічної кризи в Україні [Текст] / С.С. Шумська, І.І. Серпак // Актуальні проблеми економіки: Науково-економічний журнал. – 2010. – № 12. – С. 205–214.
2. Шумська С.С. Особливості побудови та використання інтегральних показників у міжнародній та українській практиці [Текст] / С.С. Шумська // Економіст. – 2006. – № 11. – С. 74–77.
3. Demirguc-Kunt A. The determinant of banking crises in developing and developing countries [Text] / A. Demirguc-Kunt, E. Detragiache // IMF. – Paper № 45. – 1998.
4. Eichengreen B. Staing afloat when the wind shifts: External factors and emerging-market banking crises. [Text] / B. Eichengreen, A. Rose // «NBER Working Paper». – 1998. – № 6370.
5. Edison H. Do indicators of financial crises work? An evaluation of on early nearing system [Tekst] / H. Edison // Board of Governns the Federal System International Finance Discussion Paper. – July 2000. – № 675.

6. Caprio J. Bank insolvencies. Cross-country experience / J. Caprio, D. Klingebiel // «World Bank Policy Working Paper» – 1996. – № 1620.
7. Kaminsky G. The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems [Text] / G. Kaminsky, C. Reinhart // American Economic Review. – 1999. – Vol. 89 (June). – P. 473–500.
8. Kaminsky G. The leading indicators of currency crises [Text] / G. Kaminsky, S. Lizondo, C.m. Reinhart // IMF. – 1998. – Papers. – № 45. – 1–48 p.
9. Kaminsky G. Currency and banking crises: the early warning of distress [Text] / G. Kaminsky // IMF working paper 99/178. December 1999.
10. Hardy D. Lending indicators of banking crises: Was Asia different? [Text] / D. Hardy, C. Pazarbasioglu // IMF. – Working Paper. 98/91. – 1998.

Подано до редакції 03 квітня 2012 року

Перехрест Л.М., Перехрест Ю.А., Яковлева А.А.

Предубеждение финансовой нестабильности банков как направление укрепления банковского сектора экономики

В статье рассматриваются и обобщаются основные подходы к построению системы индикаторов-предвестников финансового кризиса. Исследование международного опыта позволило сформировать систему показателей, которые бы заблаговременно могли сигнализировать о приближении финансовой нестабильности отечественных банков.

Ключевые слова: банк, финансовая нестабильность, финансовый кризис, индикаторы-предсказатели финансовой нестабильности.

Perehrest L.M., Perehrest Yu.A., Iakovleva A.A.

Prejudice of financial instability of banks as direction of strengthening bank to sector of economy

In the article the basic going is examined and summarized near the construction of the system of indicators-precursors of financial crisis. Research of international experience allowed forming the system of indexes that in advance would signal about approaching of financial instability of home banks.

Key words: bank, financial instability, financial crisis, indicators-forecasters of financial instability.

Перехрест Лілія Миколаївна – доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету ДПС України.

Перехрест Юрій Анатолійович – студент факультету фінансів та банківської справи Національного університету ДПС України.

Яковлева Аліна Анатоліївна – студентка факультету фінансів та банківської справи Національного університету ДПС України.